

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ
РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ
ДРУГИЙ СЕНАТ

**у справі за конституційною скаргою Червінського Романа Григоровича
щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини п'ятої
статті 615 Кримінального процесуального кодексу України**

Київ
1 квітня 2026 року
№ 3-р(П)/2026

Справа № 3-162/2024(327/24)

Другий сенат Конституційного Суду України у такому складі:

Юровська Галина Валентинівна – головуєчий,
Водянніков Олександр Юрійович,
Городовенко Віктор Валентинович,
Лемак Василь Васильович,
Первомайський Олег Олексійович – доповідач,
Різник Сергій Васильович,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційною скаргою Червінського Романа Григоровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини п'ятої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Первомайського О.О. та дослідивши матеріали справи, зокрема позиції, що їх висловили: Голова Верховної Ради України Стефанчук Р.О., перший заступник Міністра юстиції України Кучерявенко М.П.; науковці: Київського національного університету імені Тараса Шевченка – кандидат юридичних наук, доцент Костюченко О.Ю.; Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – кандидат

юридичних наук, професор Туманянц А.Р., доктор юридичних наук, професор Капліна О.В.; Львівського національного університету імені Івана Франка – кандидат юридичних наук, доцент Шевчук М.І., доктор юридичних наук, професор Бобечко Н.Р.,

Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Червінський Р.Г. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність частині другій статті 3, частинам першій, другій статті 8, статті 21, частинам першій, другій статті 22, частинам першій, другій статті 29, статтям 55, 59, частині другій статті 63, частині першій статті 126, пункту 1 частини другої статті 129 Конституції України (конституційність) частину п'яту статті 615 Кримінального процесуального кодексу України (далі – Кодекс).

Згідно з частиною п'ятою статті 615 Кодексу „у разі неможливості проведення підготовчого судового засідання обраний слідчим суддею, керівником органу прокуратури під час досудового розслідування запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим до вирішення відповідного питання у підготовчому судовому засіданні, але не більше ніж на два місяці“.

2. Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї матеріалів убачається таке.

2.1. Червінський Р.Г. має процесуальний статус обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, установленого частиною п'ятою статті 426¹ Кримінального кодексу України.

Слідчий суддя Шевченківського районного суду міста Києва ухвалою від 25 квітня 2023 року обрав Червінському Р.Г. запобіжний захід у вигляді

тримання під вартою строком до 22 червня 2023 року без визначення розміру застави.

Строк дії вказаного запобіжного заходу слідчі судді Шевченківського районного суду міста Києва неодноразово продовжували. Зокрема, ухвалою слідчого судді цього суду від 5 квітня 2024 року Червінському Р.Г. продовжено раніше обраний запобіжний захід у вигляді тримання під вартою строком на 15 днів, тобто до 19 квітня 2024 року включно.

Обвинувальний акт щодо Червінського Р.Г. 2 квітня 2024 року надійшов до Кіровоградського районного суду Кіровоградської області, який ухвалою від 5 квітня 2024 року призначив провести підготовче судове засідання у зазначеному кримінальному провадженні 12 квітня 2024 року. Проведення підготовчого судового засідання було відкладене на 17 та 18 квітня 2024 року.

Кіровоградський районний суд Кіровоградської області 18 квітня 2024 року у підготовчому судовому засіданні оголосив перерву до 19 квітня 2024 року у зв'язку з розглядом низки клопотань сторони захисту, а 19 квітня 2024 року відклав підготовче судове засідання на 24 травня 2024 року у зв'язку з неможливістю його проведення, постановивши ухвалу, в якій відповідно до частини п'ятої статті 615 Кодексу ухвалив вважати продовженим строк дії запобіжного заходу щодо Червінського Р.Г. у вигляді тримання під вартою до вирішення питання в судовому засіданні, але не більше ніж на два місяці, тобто до 17 червня 2024 року.

Обґрунтовуючи висновок про неможливість проведення підготовчого судового засідання, потребу в його відкладенні та продовженні строку тримання Червінського Р.Г. під вартою на підставі частини п'ятої статті 615 Кодексу, Кіровоградський районний суд Кіровоградської області послався на численні та тривалі повітряні тривоги, неявку захисників обвинуваченого у підготовче судове засідання.

Кропивницький апеляційний суд ухвалою від 8 травня 2024 року апеляційні скарги захисників Червінського Р.Г. залишив без задоволення, а вказану ухвалу суду першої інстанції – без зміни. Суд апеляційної інстанції зазначив, що „у разі

неможливості проведення підготовчого судового засідання обраний під час досудового розслідування запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим в силу кримінального процесуального закону <...> неможливість розгляду судом питання про продовження строку тримання під вартою <...> може мати місце у випадку настання об'єктивних обставин, що унеможливають проведення підготовчого судового засідання (бойові дії, тривалі повітряні тривоги, знеструмлення суду чи установи виконання покарань, де перебуває обвинувачений, тощо). У разі встановлення сукупності усіх зазначених умов закон передбачає настання наслідків у виді вказівки про те, що обраний стосовно обвинуваченого запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим до вирішення відповідного питання у підготовчому судовому засіданні, але не більше ніж на два місяці“.

2.2. На думку автора клопотання, частина п'ята статті 615 Кодексу „призводить до втрати ефективного судового контролю та можливості ув'язнення особи без дослідження обґрунтованості обвинувачення“ і ризиків, передбачених Кодексом, порушує принцип рівності сторін судового процесу, дає можливість ухвалювати невмотивовані судові рішення.

Червінський Р.Г. вважає, що внаслідок застосування оспорюваного припису статті 615 Кодексу „непоправно порушуються гарантії, надані Конституцією України, зокрема право на свободу і особисту недоторканність, принцип дії верховенства права, гарантія того, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість держави, гарантія захисту судом прав і свобод людини і громадянина, незалежності і недоторканності суду, рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом, доступ до правосуддя“.

На підтвердження своїх доводів суб'єкт права на конституційну скаргу посилається на приписи Конституції України, рішення Конституційного Суду України, Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, рішення Європейського суду з прав людини, судові рішення у його справі та у справах інших осіб.

2.3. Голова Верховної Ради України надав інформацію стосовно питання, порушеного у конституційній скарзі, та вказав, що „норма частини п'ятої статті 615 Кодексу, яка передбачає, що у разі неможливості проведення підготовчого судового засідання обраний слідчим суддею, керівником органу прокуратури під час досудового розслідування запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим до вирішення відповідного питання у підготовчому судовому засіданні, але не більше, ніж на два місяці, обумовлена необхідністю правового регулювання діяльності правоохоронних органів та суду у надзвичайно складних умовах агресії російської федерації, виключає можливість свавільного обмеження прав і свобод людини у процесі кримінального провадження, а також корелює із можливістю застосування положень щодо відступу України від зобов'язань за статтею 5 Конвенції в умовах воєнного стану“.

2.4. Перший заступник Міністра юстиції України висловив позицію, за якою „Україна заявила про відступ від міжнародних зобов'язань, які пов'язані, зокрема, з гарантіями права на свободу та особисту недоторканність, що їх зазначено у статті 9 Пакту та статті 5 Конвенції <...>. Крім того, після початку широкомасштабної збройної агресії російської федерації Україна відповідно до статті 15 Конвенції неодноразово вербальними нотами від 28 лютого 2022 року, від 14 березня 2022 року, від 26 березня 2022 року, від 29 квітня 2022 року, від 20 червня 2022 року, від 5 березня 2024 року повідомляла генеральному секретарю Ради Європи про відступ від своїх зобов'язань за Конвенцією, в тому числі у зв'язку із викладенням у новій редакції статті 615 КПК“.

3. Розв'язуючи порушені в конституційній скарзі питання, Конституційний Суд України виходить із такого.

3.1. За Конституцією України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю

(частина перша статті 3); утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (третє речення частини першої статті 3); в Україні визнається і діє принцип верховенства права (частина перша статті 8); конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані (частина друга статті 22); кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність (частина перша статті 29); ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом (частина друга статті 29).

Основний Закон України визначає, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України (частина перша статті 64); в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень; не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені, зокрема, статтями 29, 55, 59, 62, 63 Конституції України (частина друга статті 64).

3.2. Конституційний Суд України вважає, що „свобода (вільність) людини *a priori* є визначальною та пріоритетною для шанування державою загалом, органами державної влади, органами місцевого самоврядування, іншими суб'єктами“; „конституційна презумпція людської свободи обумовлює доконечність потреби обґрунтування будь-якого істотного її обмеження з боку держави“ [абзаци четвертий, п'ятий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 22 червня 2022 року № 5-р(II)/2022].

Конституційний Суд України послідовно обстоює юридичну позицію, згідно з якою право на свободу та особисту недоторканність не є абсолютним і може бути обмежене, але таке обмеження має здійснюватися з дотриманням конституційних гарантій захисту людських прав, тобто воно можливе лише на підставах та в порядку, які визначені в законі, і повинно мати правомірну мету та бути домірним.

У мотивувальній частині Рішення від 19 червня 2024 року № 7-р(II)/2024 Конституційний Суд України наголосив на тому, що „конституційне право на свободу та особисту недоторканність є одним із засадничих прав, невіддільним однаково для кожного, особливо цінним для кожної людини і суспільства загалом, яке потребує посилених гарантій захисту для унеможливлення свавільного позбавлення свободи людини. Тому держава зобов’язана запроваджувати юридичне унормування, яке забезпечить людину від свавільного позбавлення свободи та відповідатиме конституційним нормам і принципам“ (абзац п’ятий підпункту 3.1 пункту 3); „позбавлення людини свободи, зокрема в разі застосування до неї запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, є найбільш відчутною формою обмеження її конституційного права на свободу та особисту недоторканність, тому у статті 29 Конституції України встановлено посилені гарантії захисту цього права від свавільного обмеження“ (пункт 4).

3.3. У цьому конституційному провадженні Конституційний Суд України враховує, що Конституційний Суд України 18 липня 2024 року ухвалив Рішення № 8-р(II)/2024, яким визнав такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), частину шосту статті 615 Кодексу, за якою у разі закінчення строку дії ухвали суду про тримання під вартою та неможливості розгляду судом питання про продовження строку тримання під вартою в установленому Кодексом порядку обраний запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим до вирішення відповідного питання судом, але не більше ніж на два місяці.

За результатом здійснення конституційного контролю частини шостої статті 615 Кодексу Конституційний Суд України у Рішенні від 18 липня 2024 року № 8-р(II)/2024, зокрема, виснував, що „відповідно до другого речення частини другої статті 64 Конституції України людські права і свободи, гарантовані Конституцією України у приписах статті 29 (право на свободу та особисту недоторканність), статті 55 (право на судовий захист), статті 62

(презумпція невинуватості), статті 63 (право на захист), не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану. Це означає, що хоча обмеження зазначених людських прав не може бути зумовлене потребами, пов'язаними з воєнним станом, однак державне втручання у їх захисну сферу є можливим за умови виправданості (домірності) обраних законодавцем засобів, які зберігають повагу до сутності людських прав та не суперечать приписам Конституції України, які *expressis verbis* гарантують їх обсяг“ (абзац четвертий підпункту 8.3 пункту 8 мотивувальної частини).

3.4. Право кожного на свободу та особисту недоторканність, гарантоване Конституцією України, також визначено та гарантовано низкою міжнародних актів, що є обов'язковими для України.

У Всесвітній декларації людських прав (*Universal Declaration of Human Rights*) 1948 року встановлено, що „кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність“ (стаття 3).

За статтею 9 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року (далі – Пакт) „кожна особа, заарештована або затримана за кримінальним обвинуваченням, має бути негайно доставлена до судді або іншої посадової особи, уповноваженої законом здійснювати судову владу, і має право на судовий розгляд справи упродовж розумного строку або на звільнення. Тримання під вартою осіб, які очікують судового розгляду справи, не повинне бути загальним правилом, однак звільнення може бути обумовлене наданням гарантій явки до суду на будь-якій іншій стадії судового провадження, а також, за потреби, для виконання судового рішення“ (пункт 3); „кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або затримання, має право звернутися до суду з вимогою невідкладного розгляду питання щодо законності тримання під вартою та ухвалення рішення про звільнення у разі визнання такого тримання незаконним“ (пункт 4).

У Загальному коментарі № 35 до статті 9 Пакту Комітет з прав людини Організації Об'єднаних Націй наголосив, що «арешт або тримання під вартою

можуть відповідати національним приписам права і, водночас, бути свавільними. Поняття „свавілля“ не слід ототожнювати з поняттям „протиправність“; його потрібно тлумачити ширше – з урахуванням таких складників, як недоречність, несправедливість, непередбачність і недотримання належної юридичної процедури, поряд із такими складниками, як обґрунтованість, потрібність і домірність. Наприклад, тримання під вартою як запобіжний захід має бути обґрунтованим і потрібним за будь-яких обставин <...> рішення про тримання особи під вартою в будь-якій формі є свавільним, якщо воно не підлягає періодичній перевірці щодо обґрунтованості подальшого тримання під вартою» (пункт 12).

3.5. Згідно зі статтею 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція) кожен має право на свободу та особисту недоторканність; нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, установлені законом: законний арешт або затримання особи, здійснене задля допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення, або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення (підпункт „с“ пункту 1); кожен, заарештований або затриманий згідно з приписами підпункту „с“ пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій за законом надано право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження; таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судові засідання (пункт 3).

Відповідно до практики застосування Європейським судом з прав людини статті 5 Конвенції „судовий контроль за втручанням виконавчої влади в право особи на свободу є істотною ознакою гарантії, визначеної пунктом 3 статті 5 Конвенції, який має на меті мінімізувати ризик свавілля; судовий контроль впливає з правовладдя – одного з засадничих принципів демократичного

суспільства, який згадується в преамбулі Конвенції“ [рішення у справі *Brogan and Others v. the United Kingdom* від 29 листопада 1988 року (заяви №№ 11209/84, 11234/84, 11266/84, 11386/85), § 58]; „практика тримання обвинувачених під вартою без конкретної юридичної підстави або чітких правил, що регулюють їх становище, – в результаті чого вони можуть бути позбавлені волі на необмежений строк без санкції суду – є несумісною з принципами юридичної визначеності та захисту від свавілля, які є спільними засадами, що впливають із Конвенції та принципу верховенства права“ [рішення у справі *Yeloyev v. Ukraine / Єлоєв проти України* від 6 листопада 2008 року (заява № 17283/02), § 50].

У рішенні в справі *Garkavyu v. Ukraine / Гарькавий проти України* від 18 лютого 2010 року (заява № 25978/07) Європейський суд з прав людини, зокрема, зазначив, що „особа не може бути позбавлена свободи, крім випадків, установлених у пункті 1 статті 5 Конвенції; цей перелік винятків є вичерпним, і лише вузьке тлумачення цих винятків відповідає цілям цього положення, а саме – гарантувати, що нікого не буде свавільно позбавлено свободи“ (§ 63).

4. Перевіряючи на конституційність частину п'яту статті 615 Кодексу, Конституційний Суд України вважає за доцільне дослідити питання її чіткості, зрозумілості та передбачності, наявності правомірної мети та домірності заходу, визначеного в ній.

4.1. Оцінюючи чіткість та зрозумілість частини п'ятої статті 615 Кодексу і передбачність юридичних наслідків її застосування, Конституційний Суд України констатує таке.

4.1.1. В Україні визнається і діє принцип верховенства права (частина перша статті 8 Основного Закону України).

Згідно зі сталим розумінням принципу верховенства права одним із його складників є юридична визначеність, що вимагає, серед іншого, чіткості та

зрозумілості норм права, зокрема в аспекті передбачності їх змісту та правовідносин, які будуть урегульовані цими нормами.

У Доповіді про правовладдя, схваленій Європейською Комісією „За демократію через право“ (Венеційська Комісія) на її 86-му пленарному засіданні, яке відбулося 25–26 березня 2011 року [CDL-AD(2011)003rev], указано, що „юридична визначеність вимагає, щоб юридичні норми були зрозумілими й точними та щоб їх метою було забезпечення передбачності ситуацій та правовідносин“ (перше речення § 46).

Як зазначено в Дослідженні „Осучаснене Мірило правовладдя“ (*The Updated Rule of Law Checklist*), що його ухвалила Європейська Комісія „За демократію через право“ (Венеційська Комісія) на її 145-му пленарному засіданні 12–13 грудня 2025 року [CDL-AD(2025)002], „передбачність означає не лише те, що приписи акта права мають бути <...> передбачними за своїми юридичними та реальними наслідками: їх має бути сформульовано з достатньою чіткістю та зрозумілістю, аби суб’єкти права мали змогу впорядкувати свою поведінку згідно з ними“ (пункт П.В.1.49).

4.1.2. Відповідно до статті 2 Кодексу завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був звинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

У приписах Кодексу вказано низку процесуальних засобів для реалізації зазначених завдань кримінального провадження, зокрема заходи забезпечення кримінального провадження, визначені розділом II Кодексу. Встановлені

Кодексом заходи застосовують для досягнення дієвості кримінального провадження. Окремі заходи забезпечення кримінального провадження є підставою для втручання в основоположні права і свободи людини і громадянина, гарантовані Конституцією України, зокрема в право на свободу та особисту недоторканність, а тому питання застосування заходів забезпечення кримінального провадження є особливо важливим для тих учасників кримінального провадження, щодо яких їх застосовано.

Конституційний Суд України наголошує, що приписи Кодексу, які обмежують основоположні права і свободи людини і громадянина, гарантовані Конституцією України, мають бути чіткими, зрозумілими та передбачними, щоб учасники кримінального провадження розуміли зміст цих приписів та юридичні наслідки їх застосування.

4.1.3. Конституційний Суд України констатує, що приписами Кодексу, зокрема його розділу II „Заходи забезпечення кримінального провадження“, унормовані відносини із продовження застосування до особи такого запобіжного заходу, як тримання під вартою, за відсутності умов воєнного стану.

Згідно з Кодексом тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовують лише, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим статтею 177 Кодексу, крім випадків, передбачених частинами шостою та восьмою статті 176 Кодексу (частина перша статті 183).

За частиною першою статті 194 Кодексу під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу слідчий суддя, суд зобов'язаний встановити, чи доводять надані сторонами кримінального провадження докази обставини, які свідчать про: наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення (пункт 1); наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених статтею 177 Кодексу, і на які вказує слідчий, прокурор (пункт 2); недостатність застосування

більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні (пункт 3).

Слідчий суддя, суд зобов'язаний постановити ухвалу про відмову в застосуванні запобіжного заходу, якщо під час розгляду клопотання прокурор не доведе наявність усіх обставин, передбачених частиною першою статті 194 Кодексу (частина друга статті 194 Кодексу).

Відповідно до статті 197 Кодексу строк дії ухвали про тримання під вартою або продовження строку тримання під вартою не може перевищувати шістдесяті днів (частина перша); строк тримання під вартою може бути продовжений слідчим суддею в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому Кодексом (перше речення частини третьої).

Згідно зі статтею 199 Кодексу клопотання про продовження строку тримання під вартою має право подати прокурор, слідчий за погодженням з прокурором не пізніше ніж за п'ять днів до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою (частина перша); слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання про продовження строку тримання під вартою до закінчення строку дії попередньої ухвали згідно з правилами, передбаченими для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу (частина четверта).

Приписами розділу IV „Судове провадження у першій інстанції“ Кодексу встановлено застосування судом до особи запобіжних заходів після завершення досудового розслідування. За частиною третьою статті 315 Кодексу під час підготовчого судового засідання суд за клопотанням учасників судового провадження має право обрати, змінити, продовжити чи скасувати заходи забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжний захід, обраний щодо обвинуваченого; під час розгляду таких клопотань суд додержується правил, передбачених розділом II „Заходи забезпечення кримінального провадження“ Кодексу.

Отже, у Кодексі встановлено обов'язок слідчого судді або суду розглянути клопотання про продовження строку тримання під вартою до закінчення строку дії попередньої ухвали про застосування цього запобіжного заходу. Водночас

зазначеними приписами Кодексу не встановлено розгляду питання щодо продовження строку застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у разі неможливості проведення судового засідання.

4.1.4. Стаття 615 „Особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану“ Кодексу, частину п'яту якої оспорує суб'єкт права на конституційну скаргу, розміщена у розділі IX¹ „Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану“ Кодексу.

Частина п'ята статті 615 Кодексу, яка в умовах введення в Україні воєнного стану регулює відносини із продовження строку застосування до особи такого запобіжного заходу, як тримання під вартою, є спеціальним законом (*lex specialis*) щодо відповідних приписів розділу II „Заходи забезпечення кримінального провадження“ та частини третьої статті 315 Кодексу, які є загальним законом (*lex generalis*).

З огляду на те, що „закон спеціальний має перевагу над загальним“ (*lex specialis derogat generali*), в умовах воєнного стану відносини із продовження строку застосування до особи такого запобіжного заходу, як тримання під вартою, у разі неможливості проведення судом підготовчого судового засідання встановлює частина п'ята статті 615 Кодексу.

4.1.5. На відміну від приписів розділу II „Заходи забезпечення кримінального провадження“ та частини третьої статті 315 Кодексу частина п'ята статті 615 Кодексу встановлює можливість продовження строку застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою „у разі неможливості проведення підготовчого судового засідання“.

Продовження строку застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у разі неможливості проведення підготовчого судового засідання на підставі частини п'ятої статті 615 Кодексу не потребує дотримання судом вимог відповідних приписів розділу II „Заходи забезпечення кримінального провадження“ та частини третьої статті 315 Кодексу як загального закону.

Таким чином, продовження строку застосування стосовно особи такого запобіжного заходу, як тримання під вартою, на підставі частини п'ятої статті 615 Кодексу ґрунтується не на доказах обставин, які є необхідними для продовження строку застосування цього виняткового запобіжного заходу, а на обставинах, що унеможливають проведення підготовчого судового засідання. Тому подальше тримання особи під вартою має ознаки свавільного обмеження її свободи та особистої недоторканності.

4.1.6. Оцінюючи припис частини п'ятої статті 615 Кодексу „у разі неможливості проведення підготовчого судового засідання“, Конституційний Суд України також констатує відсутність у ньому вказівки на обставини, що об'єктивно унеможливають проведення підготовчого судового засідання, або на критерії, за наявності яких суд установить факт неможливості проведення підготовчого судового засідання у конкретному випадку.

Отже, ухвалення рішення про продовження стосовно особи строку такого запобіжного заходу, як тримання під вартою, на строк до двох місяців „у разі неможливості проведення підготовчого судового засідання“ не має чіткого та зрозумілого законодавчого підґрунтя та передбачених наслідків правозастосування.

4.1.7. Аналізуючи чіткість та зрозумілість припису частини п'ятої статті 615 Кодексу „у разі неможливості проведення підготовчого судового засідання“, Конституційний Суд України також ураховує юридичну позицію, сформульовану ним у Рішенні від 18 липня 2024 року № 8-р(II)/2024 за наслідками перевірки на конституційність частини шостої статті 615 Кодексу, згідно з якою законодавче регулювання питання продовження строку тримання під вартою особи у разі закінчення строку дії ухвали суду про тримання під вартою потребує конкретизації поняття „неможливість судового розгляду“ безпосередньо в контексті обставин, що виникли через широкомасштабну

збройну агресію Російської Федерації проти України (абзаци перший, другий підпункту 5.3 пункту 5 мотивувальної частини).

Приписи „у разі неможливості проведення підготовчого судового засідання“ (частина п'ята статті 615 Кодексу) та „неможливість розгляду судом“ (частина шоста статті 615 Кодексу) є подібними за змістом. Здійснюючи оцінку чіткості та зрозумілості частини п'ятої статті 615 Кодексу, Конституційний Суд України має розв'язати те саме юридичне питання, що було предметом конституційного контролю у Рішенні від 18 липня 2024 року № 8-р(П)/2024, а тому наявні підстави для врахування юридичної позиції, сформульованої ним у цьому рішенні.

З цих міркувань Конституційний Суд України вважає, що припис „у разі неможливості проведення підготовчого судового засідання“ частини п'ятої статті 615 Кодексу є нечітким та незрозумілим за змістом і непередбачним за юридичними наслідками застосування.

Унаслідок нечіткості, незрозумілості та непередбачності припису „у разі неможливості проведення підготовчого судового засідання“ частини п'ятої статті 615 Кодексу продовження застосування щодо особи такого запобіжного заходу, як тримання під вартою, на строк до двох місяців пов'язане лише з виникненням певних обставин, які об'єктивно унеможливають проведення підготовчого судового засідання, без потреби дослідження та встановлення судом достатніх доказів обставин для продовження строку застосування щодо особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

З огляду на наведені міркування Конституційний Суд України дійшов висновку, що частина п'ята статті 615 Кодексу не відповідає вимозі юридичної визначеності як складнику принципу верховенства права (правовладдя) і тому суперечить частині першій статті 8 Конституції України.

4.2. З'ясовуючи правомірність мети внесення Верховною Радою України змін до частини п'ятої статті 615 Кодексу в контексті внормування в Кодексі

особливого режиму кримінального провадження в умовах воєнного стану, Конституційний Суд України зважає на таке.

4.2.1. У зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації проти України в Україні введено воєнний стан (Указ Президента України „Про введення воєнного стану в Україні“ від 24 лютого 2022 року № 64/2022 зі змінами).

Відповідно до Закону України „Про правовий режим воєнного стану“:

– в указі Президента України про введення воєнного стану зазначаються „вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень, а також тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень“ (пункт 5 статті 6);

– „в умовах правового режиму воєнного стану суди, органи та установи системи правосуддя діють виключно на підставі, в межах повноважень та в спосіб, визначені Конституцією України та законами України“; „повноваження судів, органів та установ системи правосуддя, передбачені Конституцією України, в умовах правового режиму воєнного стану не можуть бути обмежені“ (стаття 12²);

– „правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. На цій території діють суди, створені відповідно до Конституції України“ (частина перша статті 26).

4.2.2. Стаття 615 „Особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану“ Кодексу, частину п'яту якої оспорує суб'єкт права на конституційну скаргу, міститься в розділі IX¹ „Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану“ Кодексу.

Після введення воєнного стану в Україні до зазначеного розділу Кодексу внесено зміни Законом України „Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення

кримінального провадження в умовах воєнного стану“ від 14 квітня 2022 року № 2201–ІХ, якими, зокрема, змінено назву розділу ІХ¹ Кодексу та викладено в новій редакції статтю 615 Кодексу.

4.2.3. Оспорюваний припис статті 615 Кодексу викладено в редакції, яка є чинною, Законом України „Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану“ від 27 липня 2022 року № 2462–ІХ (далі – Закон № 2462).

Згідно з Пояснювальною запискою до проекту Закону України про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану (реєстр. № 7370), ухваленого як Закон № 2462, передумовою для ухвалення цього законопроєкту була потреба в уточненні порядку „продовження строку тримання під вартою, в умовах воєнного стану, коли судові органи не можуть належним чином функціонувати з об’єктивних причин“, а також „забезпечення оперативності та ефективності розслідування злочинів в умовах воєнного стану, та особливо в районах проведення активних бойових дій або максимально наближених до них територіях“ (пункт 1).

4.2.4. Право на свободу та особисту недоторканність, гарантоване частиною першою статті 29 Конституції України, є беззаперечною конституційною цінністю та належить до основоположних прав і свобод людини і громадянина, що перебувають під захистом держави. Такий захист може бути ефективним за умови впровадження дієвих законодавчих механізмів запобігання свавільному позбавленню свободи та неправомірному порушенню особистої недоторканності.

Водночас Конституційний Суд України зважає на те, що „Конституція України та низка міжнародних договорів <...> допускають можливість обмежувати права людини за певних обставин та умов. До таких обставин належать акти збройної агресії, які ставлять під загрозу не лише територіальну цілісність держави, що зазнала збройного нападу, її політичну незалежність,

державний суверенітет, а й існування самої держави, що є об'єктом агресії, як такої" (абзац третій підпункту 4.9 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022).

З цих міркувань держава має широкий простір обдумування (*margin of appreciation*) з питань унормування відносин кримінального судочинства під час дії воєнного стану. Наслідком реалізації законодавцем такого простору обдумування може бути ухвалення спеціального закону, що має врегулювати порядок досудового розслідування, судового розгляду кримінального провадження в умовах воєнного стану. Таким спеціальним законом є розділ IX¹ „Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану“ Кодексу, до якого після початку повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України у лютому 2022 року були внесені зміни, зокрема до статті 615 Кодексу.

Ураховуючи наведені міркування, Конституційний Суд України дійшов висновку, що внормування розділом IX¹ Кодексу особливого режиму кримінального провадження в умовах воєнного стану та внесення Законом № 2462 змін до частини п'ятої статті 615 Кодексу обумовлені потребою в забезпеченні виконання завдань кримінального провадження у період повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України з урахуванням особливостей здійснення кримінального провадження у період дії воєнного стану.

4.3. Зважаючи на приписи частини другої статті 29 Конституції України, Конституційний Суд України вказав, що слід визначити такі обов'язкові вимоги до правомірного тримання під вартою: тримання під вартою має здійснюватися лише на підставі вмотивованого рішення суду; підстави та порядок застосування цього запобіжного заходу мають бути визначені в законі та повинні відповідати конституційним гарантіям справедливої судової процедури та принципу верховенства права (правовладдя) (абзац восьмий підпункту 2.1

пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017).

Конституційний Суд України наголошує на імперативі дієвості принципу верховенства права (правовладдя), що, власне, і забезпечує його практичну значущість [сьоме речення абзацу першого підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020].

Важливим складником верховенства права (правовладдя) є принцип домірності.

Конституційний Суд України у Рішенні від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022 виснував, що „співвідношення між поставленою метою та засобами її досягнення має відповідати вимогам принципу домірності, який забезпечує справедливий баланс між вимогами захисту загального інтересу та потребою забезпечити індивідуальні права особи, відповідно до якого цілі обмежень прав людини мають бути істотними, а засоби їх досягнення – обґрунтованими та мінімально обтяжливими для осіб, чиї права обмежено“ (абзац другий підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини).

4.3.1. Досліджуючи, чи дотримано вимоги принципу домірності припису частини п'ятої статті 615 Кодексу, Конституційний Суд України виходить із того, що за статтею 29 Основного Закону України „ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом“ (частина друга); „у разі нагальної необхідності запобігти злочині чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту

затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою“ (частина третя).

4.3.2. Конституційний Суд України послідовно обстоює юридичну позицію, згідно з якою обмеження конституційного права на свободу та особисту недоторканність має здійснюватися з дотриманням конституційних гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина та лише на підставі вмотивованого рішення суду.

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України зумовила появу юридичних інститутів та процесуальних механізмів, які раніше не існували та не узвичаєні для національного і міжнародного правопорядків.

Водночас запровадження нових юридичних інститутів та спеціальних процесуальних механізмів у ділянці кримінального процесуального права, зумовлених потребами держави в захисті від збройної агресії та забезпеченні її обороноздатності, не повинно мати наслідком визначення в законі заходів кримінального процесуального примусу, що суперечать конституційним цінностям та принципам.

Тому зміни кримінального процесуального законодавства мають ґрунтуватися на Конституції України та не створювати юридичних інститутів і процесуальних механізмів, що нівелюють конституційні гарантії реалізації та захисту людських прав.

4.3.3. Унормовуючи особливий режим досудового розслідування та судового розгляду в умовах воєнного стану, держава має не лише забезпечити досягнення мети кримінального судочинства та виконання завдань кримінального провадження, а й ураховувати, що приписи актів національного права не мають порушувати основоположних прав і свобод людини і громадянина, гарантованих Конституцією України, та повинні відповідати її міжнародним зобов'язанням.

Європейський суд з прав людини виснував, що „навіть у ситуаціях міжнародного збройного конфлікту гарантії, визначені Конвенцією, продовжують застосовувати“, тому „тримання під вартою <...> має відповідати засадничій меті пункту 1 статті 5 Конвенції, яка полягає в захисті особи від свавілля“ [рішення у справі *Hassan v. the United Kingdom* від 16 вересня 2014 року (заява № 29750/09), § 104, § 105].

У рішенні в справі *Aksoy v. Turkey* від 18 грудня 1996 року (заява № 21987/93) Європейський суд з прав людини сформулював низку принципів вимог, зокрема, щодо гарантій свободи та обов'язку держави забезпечити ефективні засоби юридичного захисту навіть в умовах надзвичайної ситуації та боротьби з тероризмом. У цьому рішенні Європейський суд з прав людини „наголошує на важливості статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у системі гарантій, визначених Конвенцією: вона встановлює засадниче право людини, а саме право на захист від свавільного втручання держави у її свободу. Судовий контроль за втручанням органів виконавчої влади у право особи на свободу є невіддільним складником гарантії, визначеної у пункті 3 статті 5 Конвенції, яка спрямована на мінімізацію ризику свавілля та забезпечення принципу верховенства права (правовладдя) <...>. Крім того, невідкладне втручання суду може сприяти виявленню та запобіганню випадкам жорстокого поводження, яке <...> заборонене Конвенцією без будь-яких винятків та не допускає жодних відступів“ (§ 76).

4.3.4. У цьому аспекті конституційного контролю значущою є також юридична позиція, сформульована у Доповіді про дотримання принципів демократії, прав людини та правовладдя в умовах надзвичайного стану (*Report – Respect for democracy, human rights and the rule of law during states of emergency*), ухваленій Європейською Комісією „За демократію через право“ (Венеційська Комісія) 19 червня 2020 року за допомогою письмової процедури, яка замінила 123-тє пленарне засідання [CDL-AD(2020)014]. У цій доповіді наголошено, що „навіть в умовах надзвичайного стану переважну силу повинен мати засадничий

принцип правовладдя <...>. Правовладдя означає, що органи влади зобов'язані діяти в межах закону, а їхні заходи мають переглядати незалежні суди. Потрібно гарантувати юридичний захист осіб“ (§ 9), а також указано, що надзвичайний стан може призводити до обмеження прав людини, і виділено три основних механізми, які застосовують у приписах права щодо прав людини, задля врегулювання надзвичайних ситуацій (§ 38), а саме: винятки з прав людини (§ 39); обмеження прав людини (§ 40); відступ від прав людини як тимчасове призупинення гарантій певних прав людини, серед яких засадничі судові гарантії дедалі частіше розглядають як такі, від яких не можна відступати (§ 41).

4.3.5. Конституційний Суд України виходить із того, що «приписи статті 29 Конституції України допускають застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою як обмеження конституційного права на свободу та особисту недоторканність. Однак таке обмеження має бути домірним і не порушувати визначені у частині другій вказаної статті Конституції України посилені гарантії захисту зазначеного конституційного права людини від свавільного втручання у разі застосування до неї запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, які полягають у тому, що нікого не можна тримати під вартою „інакше як за вмотивованим рішенням суду“ і „тільки на підставі та в порядку, встановлених законом“» [абзац перший підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 19 червня 2024 року № 7-р(II)/2024].

Унормовуючи кримінальні процесуальні відносини з дотриманням вимог Конституції України, зокрема регламентуючи особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану, держава має враховувати, що в цих умовах, безперечно, можливим є виникнення обставин, які об'єктивно унеможливають своєчасне проведення підготовчого або іншого судового засідання.

Однак неможливість проведення підготовчого або іншого судового засідання за об'єктивних обставин не повинна мати наслідком те, що стосовно особи буде продовжено застосування такого запобіжного заходу, як тримання

під вартою, на строк до двох місяців без потреби забезпечення своєчасного розгляду судом доказів обставин для продовження застосування стосовно особи тримання під вартою після спливу строку застосування раніше обраного запобіжного заходу.

На виконання вимог Конституції України у Кодексі мають бути внаормовані відносини з проведення підготовчого або іншого судового засідання в кримінальному провадженні для вирішення питання щодо продовження строку запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою в іншому складі суду або іншим судом у разі, коли своєчасний розгляд цього питання неможливий унаслідок певних об'єктивних обставин.

4.3.6. Аналіз частини п'ятої статті 615 Кодексу свідчить, що вона є підставою для втручання в основоположні права і свободи людини і громадянина, визначені Конституцією України, а саме право на свободу, особисту недоторканність (частини перша, друга статті 29) та право на судовий захист (частина перша статті 55).

Верховна Рада України, вносячи зміни до частини п'ятої статті 615 Кодексу Законом № 2462, мала на меті внаормування поняття „неможливість проведення підготовчого судового засідання“, однак не вмотивувала потреби встановлення в цьому приписі двомісячного строку як максимального строку продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Унаслідок цього на підставі частини п'ятої статті 615 Кодексу запобіжний захід у вигляді тримання під вартою у разі неможливості проведення підготовчого судового засідання може бути продовжений на строк до двох місяців без встановлення судом обставин для продовження строку застосування стосовно особи цього запобіжного заходу.

Ураховуючи наведене, Конституційний Суд України висноує, що частина п'ята статті 615 Кодексу, яка визначає продовження дії запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до двох місяців у разі неможливості проведення підготовчого судового засідання, встановлює

надмірне втручання та свавільне обмеження прав і свобод людини і громадянина, гарантованих частинами першою, другою, третьою статті 29, частиною першою статті 55 Конституції України.

З огляду на наведене частина п'ята статті 615 Кодексу суперечить частині першій статті 8, частинам першій, другій, третій статті 29, частині першій статті 55 Конституції України.

5. За частиною другою статті 152 Конституції України та статтею 91 Закону України „Про Конституційний Суд України“ закони, інші акти або їх окремі приписи, що визнані неконституційними, утрачають чинність із дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення.

Для забезпечення юридичної визначеності у вноормуванні кримінальних процесуальних відносин та надання Верховній Раді України строку для внесення змін до Кодексу Конституційний Суд України вважає за потрібне відтермінувати втрату чинності частиною п'ятою статті 615 Кодексу.

5.1. За статтею 151² Конституції України рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені.

У Рішенні від 18 липня 2024 року № 8-р(II)/2024 Конституційний Суд України сформулював юридичну позицію щодо тримання під вартою особи у разі закінчення строку дії ухвали суду про тримання під вартою на підставі частини шостої статті 615 Кодексу.

Конституційний Суд України підкреслює, що законодавче врегулювання продовження строку тримання особи під вартою через об'єктивну неможливість здійснення відповідного судового розгляду можливе у виняткових випадках, безпосередньо спричинених умовами воєнного стану. Водночас законодавець, установлюючи таке нормативне регулювання, не має широкого простору обдумування і повинен запровадити таке законодавче регулювання, яке б дало

змогу забезпечити належний судовий розгляд питання щодо тримання особи під вартою невідкладно з моменту усунення обставин, які його унеможлилювали, але в будь-якому разі в строк, що не перевищує 72 години.

У Дослідженні „Осучаснене Мірило правовладдя“ (*The Updated Rule of Law Checklist*), що його схвалила Європейська Комісія „За демократію через право“ (Венеційська Комісія) на її 145-му пленарному засіданні 12–13 грудня 2025 року [CDL-AD(2025)002], зокрема, зазначено, що „під час ухвалення законів та внесення змін до законодавства законодавчий орган зобов’язаний ураховувати рішення конституційного суду та має їх дотримувати“ (пункт II.G.4.149).

З огляду на наведене Верховна Рада України, унормовуючи особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану, має дотримуватись вимог Конституції України та враховувати юридичні позиції, сформульовані в рішеннях Конституційного Суду України.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151¹, 151², 152, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 36, 65, 67, 74, 84, 88, 89, 91, 92, 94, 97 Закону України „Про Конституційний Суд України“

Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Визнати такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), частину п’яту статті 615 Кримінального процесуального кодексу України.

2. Частина п’ята статті 615 Кримінального процесуального кодексу України, визнана неконституційною, утрачає чинність через три місяці з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Верховній Раді України привести нормативне регулювання, установлене частиною п'ятою статті 615 Кримінального процесуального кодексу України, що визнана неконституційною, у відповідність до Конституції України та цього Рішення.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у „Віснику Конституційного Суду України“.

**ДРУГИЙ СЕНАТ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**